

Ірина Руснак

**„STUDIA POLSKO-UKRAIŃSKIE”:
МОДЕЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ**

Studia Polsko-Ukraińskie: 4. — Warszawa, 2017. — 260 s.

Науковий щорічник „Studia Polsko-Ukraińskie”, що його видає Факультет прикладної лінгвістики Варшавського університету, об’єднав компаративістичні й інтердисциплінарні дослідження в царині філософії, літературознавства й історії. Як презентують упорядники наукового видання, „Studia Polsko-Ukraińskie” стали результатом плідної співпраці між науковими установами України та Польщі, передусім Варшавського університету, Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України, Університету в Білому Стоці, Національного університету «Кієво-Могилянська академія» і Львівського національного університету імені Івана Франка. До наукової ради і редакційної колегії видання входять імениті науковці двох країн.

Випуск четвертого числа збірника приурочено до 80-ї річниці від дня народження професора Стефана Козака, відомого на теренах обох держав українознавця і літературного критика. Видання пропонує оригінальну колективну спробу відповіді на питання «Якими були польсько-українські взаємини і комунікація впродовж усієї історії буття двох народів?».

Збірник складається із семи розділів. Перший розділ «*Польсько-українські контакти в добу Середньовіччя. Освіта, культура. Література*» вмістив три праці українських науковців. Авторі статей беруть для дослідження цікавий середньовічний матеріал, до якого застосовують сучасні методологічні та методологічні принципи аналізу. *Оксана Сліпушко*, розмірковуючи про світогляд середньовічного книжника Іларіона, підкреслила, що ідея свободи в любомудра має кілька аспектів (свобода державна, церковна, релігійна й особиста), кожен з яких реалізується відповідно до світогляду автора і сучасної йому епохи. Важливим у статті є обґрунтування тези про прагнення Іларіона представити

національно-патріотичну версію запровадження християнства на Русі на противагу візантійській традиції. У статті *Оксани Савенко* про апокрифічні конотації великодного сюжету в центрі уваги перебували зібрані й опубліковані Іваном Франком апокрифи. Дослідниця довела, що апокрифічні варіації на великодню тему додають чимало національних рис і деталей до євангельських канонічних текстів. *Володимир* і *Віталій Білецькі* дослідили самотню освіту і науку України-Русі і довели, що українська освіта має давні традиції, які виникли в часи Київської держави і набули нових форм у добу козаччини. Авторі стверджують, що, поглинаючи досвід цивілізаційних центрів того часу, національна освітньо-наукова система в Україні набула стрімкого розвитку. Тогочасні школи, колегії, академії, університети забезпечили майже повну грамотність населення і створили умови для формування та зростання української духовної, військової, адміністративної, світської та наукової еліти. У статті наголошено на потребі перекладу української наукової спадщини давніх мислителів, у тому числі професорів Острозької та Кієво-Могилянської академії, глибоких порівняльних дослідженнях української літератури, міфології, світогляду з культурою і філософією інших народів. Слушними є міркування про нагальність пошуку нових джерел переосмислення відомих фактів і коментарів про розвиток української освіти і науки в давні часи.

До другого розділу «*Польсько-українські контакти в добу бароко*» увійшло чотири статті. *Teresa Chynczewska-Hennel* дослідила особливості входження України до Корони Королівства Польського за Люблінською унією 1569 р., а також причини її поступового відокремлення від політичного союзу. У центрі уваги розмислів польського історика — причини козацьких повстань і політика

Богдана Хмельницького, позиція якого коливалася між Польщею і Москвою. *Agnieszka Michalczuk* зосередила увагу на працях про Україну французьких дослідників XVII ст., зокрема на «Описі України» Гійома Левассера де Боплана. Авторку цікавлять передовсім погляди французького картографа на польсько-українські взаємини, його трактування причин і наслідків козацьких повстань. *Петро Білоус* запропонував свою розвідку про італійські образки в подорожніх нотатках Василя Григоровича-Барського. Український мандрівник цікавився всім, що бачив у середземноморській країні, про яку розповідав; його увагу привертати італійські міста, пейзажі, звичаї, розповіді про місцеві чудеса і конфірмацію папи римського Бенедикта XIII. Автор статті відзначає літературну вправність православного письменника-мандрівника, емоційність викладу, складні синтаксичні конструкції, що наблизило його твір до жанру роману-подорожі західноєвропейського зразка. У своїй студії *Ірина Бондаревська* міркує над трансформацією концепції знання в українській культурі XVIII ст. Дослідниця стверджує, що освіта була продовженням повсякденного життя (правил і звичок) у традиційному суспільстві та порівнює два альтернативні підходи до знань, запропоновані Феофаном Прокоповичем і Григорієм Сковородою. На її думку, зміст знання в обох мислителів спрямований на формування поведінки, однак його статус вони визначали по-різному: Ф. Прокопович посилався на авторитет соціального розподілу компетенцій, а Г. Сковорода обіцяв щастя.

Третій розділ «*На перехресті літератури і живопису*», що об'єднав дві студії, відкривається статтею *Ольги Харлан* про натюрморт у живописі і літературі. Авторка, окресливши основні розвідки своїх попередників про взаємодію живопису і літератури, розмірковує про особливості часопростору літературного натюрморту в творах Валер'яна Підмогильного, Інґрід Нолль і Луїзи Пенні. Її висновок цілком логічний: жанр натюрморту у вербальній формі набуває кількох значень, передусім як *екфразис*, коли предмет образотворчого мистецтва передається словами, і як *гіпотипоза*, тобто спосіб словесного опису простору. Своєрідним продовженням розмови про взаємодію літератури і живопису є стаття *Віри Просалової* про літературно-малярські кореляції в новелістиці Михайла Яцкова. Дослідниця стверджує, що особисті зустрічі з художниками, знання їхніх біографій, творчих способів життя суттєво вплинули на творче формування українського письменника. Образно-експресивний потенціал художнього вираження Михайла Яцкова збагачений завдяки його віртуозному володінню засобами суміжних мистецтв. Їй вдалося аргументовано довести, що прототипом Корнія Борсука з нариса «Смерть Бога. Студія молотом» є художник Іван Труш, до якого письменник

продемонстрував негативне ставлення. У статті наголошено, що художня універсальність стала орієнтиром XX ст.

Четвертий розділ «*Сильвети*» пропонує увазі реципієнта розлогі наукові шкци про визначних людей свого часу. *Piotr Kroll* у своїх розмислах про Пилипа Орлика схиляється до думки про нього як впертого політика, котрий боровся за програну справу. *Софія Когут* проінтерпретувала погляди Михайла Рудницького на постать Івана Франка, його ставлення до впливу ідей письменника на український літературний процес міжвоєнної доби. Дослідниця зупинилася на трактуванні ліберальним критиком трагедії Франка-художника і Франка-публіциста, породженої, на думку М. Рудницького, інтелектуальним і публічним вакуумом, у який той був повністю занурений, та відсутністю продуктивного діалогу із середовищем, у якому жив і працював митець.

Anna Choma-Suwala, студіюючи романістику Романа Іванчука, наголосила на тому, що в радянську добу історична проза найчастіше оповідала про болісні історичні факти української історії, що було тоді глобальною тенденцією. На думку авторки, в період комуністичного режиму письменники прагнули будь-що повернути увагу читачів до національної пам'яті; їхні твори ставали чи не єдиним доступним підручником історії української нації, автентичний перебіг якої офіційно не визнавався і подавався у викривлених формах, зручних офіційній владі. Деяко особібно в розділі виокремлюються дві статті, присвячені відомим українським мислителям XX ст. *Mariya Alchuk* звернулася до постаті одного із чільних теоретиків правової держави Богдана Кістяківського, прокоментувала наукові праці вченого в галузі правознавства, охарактеризувала розуміння ним сутності державної влади. Автор іншої статті розмірковує про концептуалізацію громадянства у філософії Михайла Грушевського. *Анатолій Карась* послідовно доводить, що погляди мислителя формувалися у контексті розгортання парадигми філософії історії на відміну від історіософії. У філософії Михайла Грушевського дослідник визначає основні концепти: народ, громада, громадянський лад, громадянство, демократична національна республіка. Цікавими видаються розмісли дослідника про значення історіософської парадигми для української та російської дійсності XIX–XX ст.

П'ятий розділ «*Рецензійні статті*» вмістив дві рецензії. *Teresa Chynczewska-Hennel* запропонувала власний погляд на книгу „*My o nas i o innych. Szlachta Rzeczypospolitej wobec kozaczyzny zaporoskiej w latach 1648–1659*” (2015), автором якої є *Mariusz Robert Drozdowski*. У виданні осмислено ставлення польсько-литовської шляхти до козацького питання у другій половині XVII ст. Хронологічно історична

праця охоплює період від початку визвольного руху (в авторському дискурсі — повстання) Богдана Хмельницького і до ратифікації Гадяцької угоди 1658 р. між Річчю Посполитою і Гетьманщиною, за якою остання входила до складу Речі Посполитої як Велике Князівство Руське та третій рівноправний член двосторонньої унії Польщі і Литви, трактованої у статті як Співдружність. Рецензована польським істориком праця зосереджена в основному на аналізі поглядів польської шляхти на збройне повстання козацтва проти союзу двох держав, окресленні основних проектів вирішення козацької проблеми, запропонованих органами влади Співдружності. *Валентина Соболев* у рецензії з промовистою назвою „*Verba movent. Exempla trahunt*” (з латин. Слова повчають, приклади поривають. — *I. P.*) прокоментувала роман-хроніку в голосах «Моя друга світова війна» (2016) Миколи Жулинського. Особливу увагу авторка приділила складній структурі книги, яка складається з двох об'ємних розділів: «Війна з нами проти всіх» і «Війна за себе з усіма». Ці розділи та їхні назви, на думку рецензентки, є ключем розуміння невідомих сторінок української історії 1939–1945 рр., хоча і не дають остаточних відповідей на складні питання. *В. Соболев* аналізує трагічні переживання головних персонажів роману-хроніки, оповідну стратегію і майстерність письменника, в якій проступають і виразно індивідуальні, й універсальні риси. Зібрані у виданні сповіді, документи і світлини, на думку авторки рецензії, дають потужний імпульс сучасному читачеві до власних розмислів і суджень про українське національне буття ХХ ст.

Шостий розділ «*Різне*» презентує матеріал Тамари Сеніної про обласний літературно-меморіальний музей Юліуша Словацького в м. Кременці Тернопільської області, що впродовж дванадцяти

років сприяє продуктивному діалогу польської й української культури.

Сьомий розділ «*У пам'яті*» нагадує літературне подзвіння за відомими вченими, котрі зробили вагомий внесок у розвиток польської науки. *Teresa Chynczewska-Hennel* запропонувала розвідку про незвичайного ерудита й енциклопедиста, професора *Януша Тазбіра*, котрий був одним з найвидатніших знавців історії Реформації, Контрреформації та старопольської культури. *Dagmara Nowacka* й *Albert Nowacki* репрезентували свій пошанівок одному з провідних українців Польщі, професору *Михайлу Лесіву*, автору численних праць з діалектології, фольклору, ономастики і літературної антропонімії.

Рецензоване видання „*Studia Polsko-Ukraińskie*” містить ґрунтовні англійські анотації і польськомовну довідку про авторів.

Завершуючи свою розповідь про науковий збірник, варто зауважити, що не всі осмислювані в ньому наукові проблеми однозначно трактуються українськими і польськими вченими, що залишає простір для полеміки і подальших студій. Загалом „*Studia Polsko-Ukraińskie*” мають шанс стати серйозним проектом, який крок за кроком зміщуватиме формат польсько-українських дискусій, що останнім часом усе частіше розгортаються в політичній площині, в бік наукових і культурно-мистецьких взаємовпливів та взаємозбагачень. Немає сумніву, що така наукова співпраця покликана допомагати не тільки пересомисленню контроверсійних поглядів окремих учених на відомі події в українсько-польських взаєминах, сучасному науковому осягненню спільного історичного і культурного досвіду, але й подальшому веденню конструктивного діалогу двох народів, що сприятиме звільненню як української, так і польської національної пам'яті від історичних маніпуляцій різного стибу.